

УДК 72.01; 72.03

Н.І.КРИВОРУЧКО

Харківська державна академія міського господарства

ФЕНОМЕН ІСТОРИЧНОГО ЦЕНТРУ МІСТА (СИСТЕМНИЙ ПІДХІД І ВРАХУВАННЯ "ФАКТОРА ЛЮДИНИ": ПРОБЛЕМНИЙ АСПЕКТ)

Розкривається феномен історичного центру сталого міста за принципами системного підходу з урахуванням «фактора людини».

Сучасне місто – породження довгого ряду... «хвиль» різних культур. Воно не тільки... майстерня сучасного та майбутнього, але й сховище булого» [1].

Історичний центр сталого міста – це унікальна форма життєдіяльності: з одного боку, він носій «духовності» всього міста, з другого – породження великої кількості проблем. Вікова історія міста розпочиналася саме з центральної його частини. Коло проблем охоплює історичні, соціально-економічні, політичні, екологічні, утилітарні й художньо образні питання та багато інших. Складною проблемою стає пошук рівноваги між усіма ними. Якому віддати пріоритет? Що є найголовнішим в їх розв'язанні?

Всі ці питання є складовою частиною міського господарювання. А пошук визначення, передбачення майбутнього, реорганізація старого та підвищення високого рівня життєдіяльності – є основними завданнями містобудування. Синтезуюча загальна ідея при цьому повинна спиратися на наукові дослідження, що охоплюють всю низку проблем і розкривають причинно-наслідкові зв'язки між усіма явищами. Складнішими з них є ті, що охоплюють проблеми людини з позицій її сприйняття оточуючого середовища. Цілісність сприйняття включає людину в загальний історичний контекст, надає їй статус члена спільноти, хаос породжує логоневроз, відокремлює людину від загальнолюдської діяльності.

Вікова історія міського середовища зберігає таємницю своїх соціально-культурних значень. Упродовж усього історичного досвіду містобудівництво формувало й розвивало багатогранну мову, на якій воно розмовляє зі своїми мешканцями. Утворюючи художньо осмислене середовище, митцю-архітектору необхідно розгадати цю таємницю – знати основи семантики міського середовища, весь багатий спектр смислів і значень, які нас оточують, іншими словами, – *архітектурну мову*. А це можливо тільки при врахуванні так званого «фактора людини», який базується на системному підході й дослідженнях природи реакції людини на це середовище. Такі дослідження відповідають кар-

динальним зрушенням в сучасній науці, де на зміну монодисциплінарному пізнанню (сутність прихована у предметі) прийшов проблемно-міждисциплінарний підхід (сутність у зв'язках та відносинах).

Системний підхід виділяє два аспекти: загальну стратегію дослідження і пізнання об'єктів як системи. Такі багатогранні дослідження базуються на багатофакторному аналізі і синтезі, вмінні охопити уявою ціле і виділити в ньому частку, що зв'язана з цим цілим, спроможність ставити запитання, тобто виявляти *проблему*, та вмінні розв'язувати її, коротко кажучи, наукові дослідження стають міждисциплінарними. «Архітектура – це міждисциплінарна галузь, що включає в себе декілька основних складових: гуманітарні, соціальні і фізичні науки, техніку і образотворче мистецтво» [2].

Розростаючись, елементи архаїчного міста організовували простір, який сприймався жителями тільки в контексті більш загального смислу і був зрозумілий та відомий їм. Живе місто було зв'язане з усією сукупністю притаманних архаїчній культурі уявлень про всесвіт. Воно керувало їх настроєм та духовним станом. У цьому була єдність нації, єдність народу.

Але проблема в тому, що при підході до проектування якогось елемента сучасного сталого міста, будь-то будинок, квартал або мікрорайон, не можна забувати про принципи міждисциплінарних досліджень, що враховують все вище сказане і розглядають елемент як частину більшої системи з архетипічних, філософських, психологічних, фізіологічних і т.ін. позицій з урахуванням сприйняття людиною середовища, що утворюється [3-5].

Як підготовлений до цього міждисциплінарного дослідження сучасний архітектор? Чи спроможний він виявити проблемно-міждисциплінарний аспект у проекті, відчуті «геній місця», «дух місця», мислити образами, створювати метафори? Іншими словами, знати граматику формування образів і при цьому вміти інженерно їх втілювати. Для цього йому треба зануритися у психологію творчого процесу, структурну лінгвістику, міфопоетику архітектури і т.ін.

Всю цю низку питань можна спробувати розв'язати в наскрізному міждисциплінарному навчальному процесі, запропонованому доктором архітектури В.Л.Антоновим і впровадженому на кафедрі ПАГС [3-7]. В його основі лежать такі принципи: єдність середовища, просторово-часове функціонування (визначна роль руху у формуванні простору), просторово-часовий естетичний вплив середовища та апперцептивне сприйняття людини, міждисциплінарно-проблемний підхід до вирішення задач. При цьому структура творчої діяльності студента зближується з структурою творчого мислення вченого – професіона-

льна інтерпретація філософських основ (філософія архітектури), вміння поставити *проблему* і *ціль*, визначити послідовність процесу пізнання, сформулювати гіпотетичний висновок і т.ін.

Цікаво розглянути першу стадію вивчення студентами феномену історичного центру Харкова з виявленням загальної проблематики, акцентуванням структурних вузлів і виходом на концепцію реконструкції одного з його кварталів між вулицями Пушкінською, Воробйова, Мельникова і Театральним спуском (студенти 6-го курсу О.Шевченко, В.Коваленко, керівник канд. архіт., доц. Криворучко Н.І.).

«Входження» в середовище починається з рисунків з натури з ближніх і дальніх шляхів руху, під'їздів тощо. Студент сам обирає хід своєї роботи. Тут спрацьовує індивідуальність кожного, притаманні тільки йому пріоритети, його зацікавленість тощо.

Безпосередній погляд дає відчуття атмосфери старого центру та градації рельєфу. Розкриття з великого пагорба на долину річки Харків дає можливість відчутти специфіку рельєфу, його перепади, візуальні контрасти. Дерево на пагорбі на передньому плані зв'язує макромікропростори. А це вже вихід на композиційну зав'язку в архітектурному проєкті. На рисунках виявляється образна *constans* – унікальність місця.

Велика кількість натурних рисунків виявляє специфічні ознаки кварталу, просторово-часові його параметри, ритмічні градації середовища, світлотіньові характеристики. Весь час йдуть, як зазначено в психології сприйняття, пам'ятні апеляції до раніше баченого й пережитого. Реальне середовище спонукає студента до асоціативного мислення. Весь час рухаючись в ньому, він фізично відчуває динаміку ландшафту. Він зрівнює інтуїтивно свої враження, запам'ятовує дистанції між елементами середовища. На цьому рівні спрацьовує родова пам'ять – уявлення про весь світ, про наше місце в ньому. Зароджуються образні характеристики цілісної композиції. Цей етап завершується узагальненням містобудівної ситуації – перспективою кварталу, що досліджується.

Спроможність передати просторову характеристику кварталу за допомогою перспективи з «пташиного польоту» дає узагальнення першому етапу дослідження. Знайомство з картографічними, історико-археологічними та ін. матеріалами виводить на ряд проблем, вирішення яких запропоновано в загальній концепції перебудови кварталу.

1. Анциферов Н.П. Душа Петербурга: Образ города. Петербург Достоевского. Быль и миф Петербурга. – М.: Наука, 1991. – 103 с.

2.Хартія МСА/ЮНЕСКО по архітектурному образованию / МСА. Рабочая программа «Образование».

3. Антонов В.Л. Композиция городской среды / методологические проблемы системного подхода / Дис... докт. архит.: 18.00.04. – М., 1990. – 440 с.

4. Криворучко Н.И. Творческий процесс в архитектуре / Дисс... канд. архит.: 18.00.01. – Харьков, 2001. – 154 с.

5. Шубович С.А. Архитектурная композиция в свете мифопоэтики. – Харьков: РИП «Оригинал», 1999. – 636 с.

6. Чепелюк Ю.В. Единое и множественное в архитектуре / Дисс... канд. архит.: 18.00.01. – Харьков, 2001. – 156 с.

7. Фондорко Е.Е. Архитектурно-композиционное единство разнонаправленных структур / Дисс... канд. архит.: 18.00.01. – Харьков, 2001. – 144 с.

Отримано 21.01.2002

УДК 72.01

И.В. ДРЕМОВА

Харьковская государственная академия городского хозяйства

ЕДИНСТВО ГОРОДА И ЛАНДШАФТА

Устойчивое развитие городской структуры зависит от природного ландшафта, являющегося первоосновой в создании города. Рассматривается влияние уникального ландшафта на архитектурный образ города.

Возникновение и развитие городов часто были обусловлены уникальностью природного ландшафта. А.П. Вергунов подчеркивал, что ландшафт- “первооснова градостроительной композиции любого масштаба и ранга” [1]. А.Э. Гутнов считал, что архитектура всегда стремилась овладеть ландшафтом, занять в нем выгодные позиции. Издавна храм, крепость или усадьбу располагали на возвышенной точке рельефа, считавшейся сакральной [2].

Изучение градостроительных идей Египта и Греции, композиций Киева, Москвы, Харькова и других городов доказывает, что уникальность природного ландшафта и его пластика формировали архитектурно-пространственную структуру города. Функция города, его производственная база тоже зависели от особенностей ландшафта.

В работе на примерах городов Одессы и Петербурга раскрывается влияние природного ландшафта на их архитектурно-композиционную структуру и устойчивое дальнейшее развитие при условии сохранения уникальности природного ландшафта.

В северной части большого черноморского залива с давних времен существовало равнинное плато, круто обрывающееся к морю и в трех местах перерезанное балками. Причерноморские степи подходили по этим балкам к самой воде. Позднее балки назвали Карантинной, Военной и Водяной. В период I тыс. до н.э., когда Северное Причерноморье населяли киммерийцы, скифы и сарматы, здесь возникло древнегреческое поселение Истрианон. Письменные источники XV в.